

STADSHOLMEN

LILLA BLECKTORNET 1

Katarina bangata 70

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

UTSIKT FRÅN MALMGÅRDSVÄGEN MOT LILLA BLECKTORNET. I BAKGRUNDEN SKYMTAR STORA BLECKTORNET. FOTO 1902, SSM FA39483

Lilla Blecktornet var en gång en omfattande egendom med många byggnader och en framgångsrik textilproduktion. I dag återstår bara ett boningshus från 1781. Det är i huvudsak välbevarat med flera fina inredningsdetaljer och är ett intressant exempel på hur framgångsrika företagare och deras familjer skapade sig påkostade bostäder.

Som enda fysiska lämning av den gamla fabriksanläggningen representerar byggnaden också 1700-talets och det tidiga 1800-talets omfattande företagande inom textilbranschen i Stockholm.

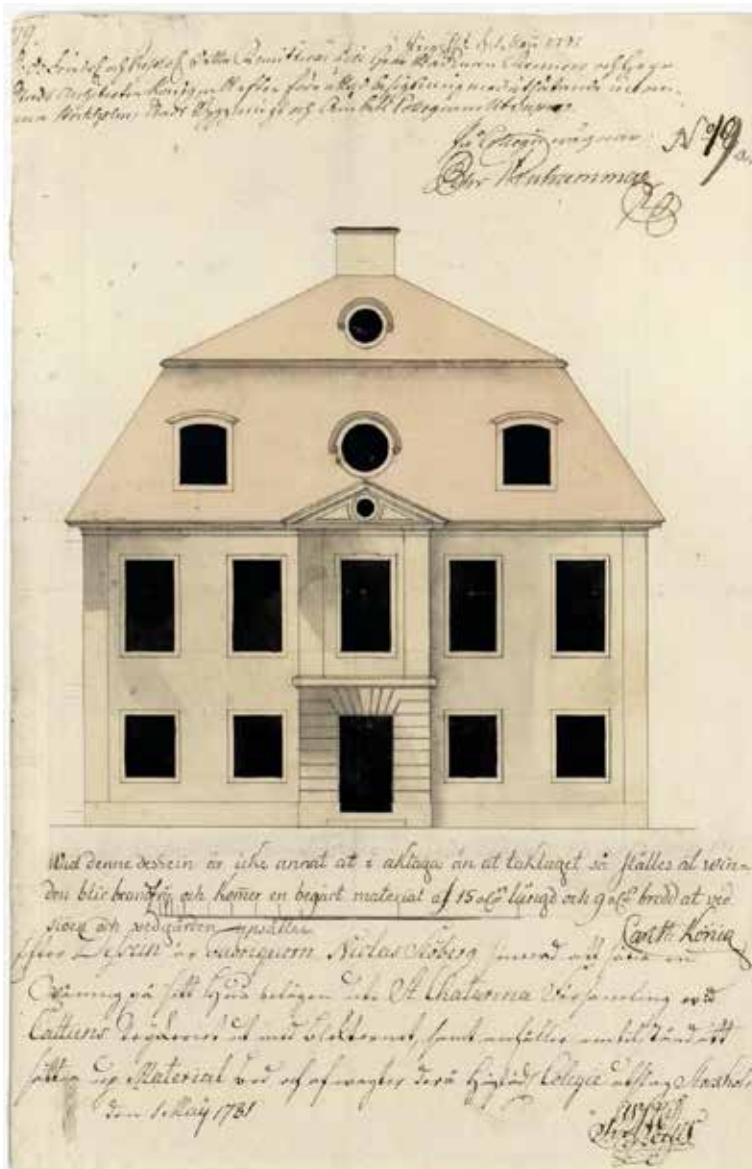
Fastigheten Lilla Blecktornet 1 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Trakten omkring Blecktornet var ända fram till 1900-talets början lantlig med odlingsmark och

enstaka äldre byggnader. Hammarby sjö sträckte sig betydligt längre upp än i dag och närheten till vattnet var en tillgång för vissa hantverk och fabriker. Här etablerade sig till exempel flera företag med anknytning till textilproduktion under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Barnängen är den mest kända men flera mindre verksamheter förekom också, bland annat i området omkring nuvarande Nytorget och i kvarteret Vintertullen vid Malmgårdsvägen.

Under slutet av 1800-talet växte Stockholm dramatiskt och omkring sekelskiftet 1900 började

**MURMÄSTARE ELIES FASADRITNING TILL NIKLAS
SÖBERGS NYA HUS 1781. ORIGINAL SSA 1781:19A.**

kvarteren norr om Ringvägen bebyggas. Under 1920- och 1930-talet bebyggdes även området söder om Ringvägen. Särskilt kvarteren Draget och Ryssjan, som gränsar till Blecktornsparken, är fina exempel på 1900-talets bostadspolitik där de mindre bemedlade skulle erbjudas små, men goda och moderna bostäder till rimlig hyra. Husen byggdes förhållandevis låga med grönskande gårdar, och de mestadels små lägenheterna hade en för tiden hög standard med rinnande kallt och varmt vatten, centralvärme, WC och bad- eller duschrum.

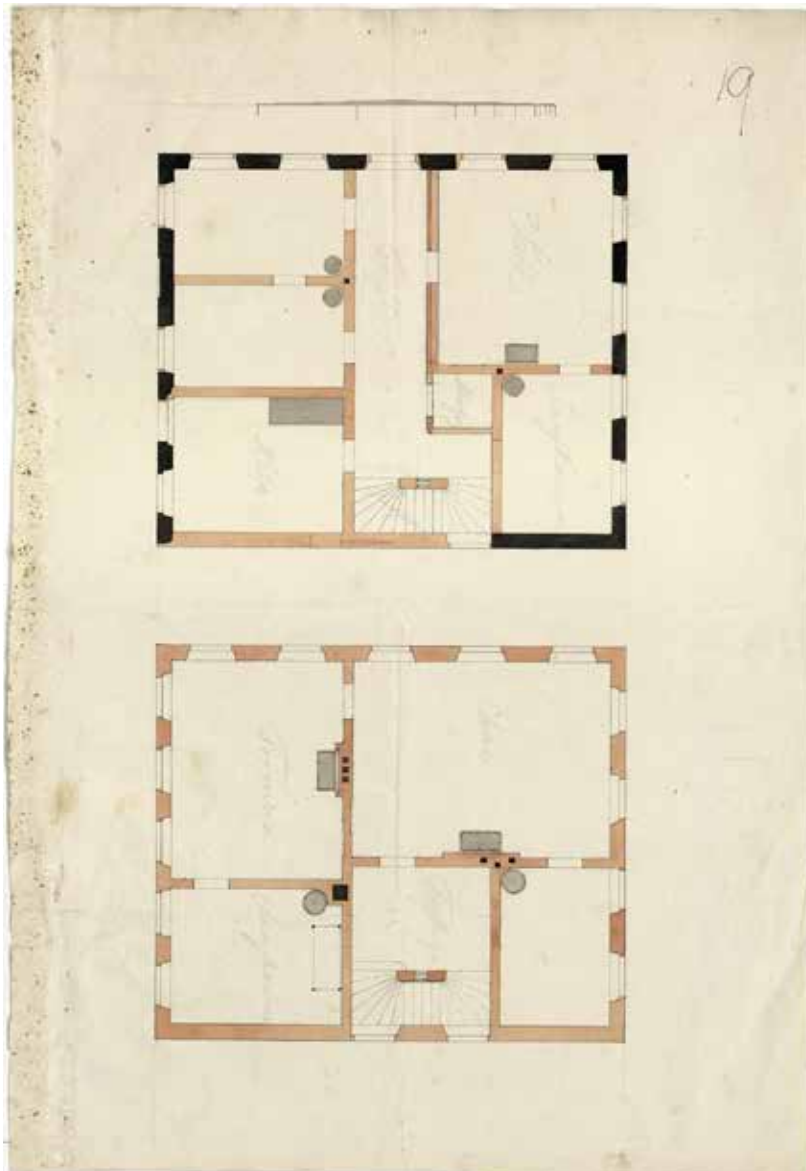
År 1930 invigdes Hammarbyleden som förbinder Saltsjön och Mälaren, och vattnet i Hammarby sjö sänktes. På båda sidor om vattnet etablerade sig mindre hamn- och industriverksamheter som under

de senaste decennierna i sin tur har ersatts av nya bostadsområden.

HISTORIK

Brunnsdrickning och bomullstryckeri

Fastigheten Lilla Blecktornet är i dag mycket liten men var en gång betydligt större med flera äldre byggnader. På 1680-talet upptäcktes en surbrunn med mineral- eller kolsyrehaltigt vatten som ansågs vara hälsosamt att dricka. Brunnsdrickningen blev dock inte långvarig och i början av 1730-talet etablerade de holländska bröderna Abraham, Isak och Jakob de Broen ett kattuntryckeri (bomullstryckeri) här. Tillverkningen drevs så småningom vidare av fabrikören Niklas Sjöberg och under 1700-talets sista

ELIES PLANRITNING ÖVER BOTTENVÅNING
OCH VÅNING 1 TRAPPA. DEN SVARTA FÄRGEN
MARKERAR ÄLDRE MURVERK MEDAN DEN
RÖDBRUNA MARKERAR NYTT. ORIGINAL SSA
1781:19:00

år togs verksamheten över av familjen Lamm. Fabriken växte betydligt och försäljningen av bomullsva-
ror skedde över hela landet innan man på 1820-talet
övergick till sidenproduktion.

Ägare under 1800-talet

Familjen Lamm sålde 1844 egendomen till kam-
marskrivaren i Generaltullstyrelsen, Johan Hendel,
som bodde här med hustru, tre barn, en dräng
och en piga. Dessutom fanns inom egendomen ett
femtontal hyresgäster, bland annat Hendels åldriga
föräldrar, den från Tyskland bördige musikdirektören
Johann Gottfried Hendel och hans hustru Helena
Catharina, som båda levde av understöd från Sab-
batsbergs fattighus. Om det under den här tiden

förekom någon textiltillverkning är oklart. Lilla
Blecktornet köptes sedan 1869 av revisionskommis-
sarien Carl Ulrik Roos vars dotter Johanna Maria
Catharina Roos i sin tur sålde den till Stockholms
stad 1897. Därefter har huset använts för olika sociala
och vårdande verksamheter. Stadsholmen förvärvade
fastigheten 2007.

Bebyggelsen

Hur bebyggelsen såg ut under äldsta tid är inte helt
klarlagt, men här fanns åtminstone under första
hälften av 1700-talet ett bostadshus med två korta
flyglar sammanbyggda med huset samt ytterligare
några byggnader, vilket framgår bland annat av
Petrus Tillæus välkända karta över Stockholm från

LILLA BLECKTORNET HAR SIN 1700-TALSKARAKTÄR BEVARAD MED BRUTET TAK, SLÄTPUTSADE MURAR OCH FÖNSTER I MURLIVET. TAKET VAR URSPRUNGLIGEN TÄCKT MED TEGEL. FOTO J. MALMBERG.

1733. Först från 1780-talet och framåt går det att mer säkert följa bebyggelsen genom bland annat ritningar och brandförsäkringar.

Det nuvarande huset fick sitt utseende 1781 efter ritningar av murmästaren J. W. Elies för fabrikören Niklas Sjöberg som tog över kattuntryckeriet efter bröderna de Broen. Huset byggdes på grunden till ett äldre stenhus som bland annat syns på Tillæus karta från 1733. Enligt 1781 års bygglovsritning skulle bottenvåningen i det nuvarande huset också innehålla rester av murarna från den äldre byggnaden.

1783 års brandförsäkring

År 1783 tog Niklas Sjöberg en brandförsäkring för det nya huset. Huset uppges ligga i souterräng med två våningar mot söder och fyra mot norr. I källaren fanns, förutom källarutrymme, en stor arbetssal och en förstuga med "mineralbrunn", möjligen den gamla surbrunnen. Bottenvåningen hade fyra stora boningsrum och ett kök medan våningen ovanför

var den förnämsta med sal, förmak, sängkammare och kabinett. Även vinden var inredd och hade fyra uppvärmda rum och ett så kallat kallrum utan eldstad. Alla rum i huset, utom kallrummet, hade "porslinskakelugnar" och taken var gipsade. Ytter-taket med fem takkupor var täckt med tegel och järnplåt. Inom fastigheten fanns många fler byggnader men dessa saknas i beskrivningen eftersom bara det nya huset omfattades av försäkringen.

Ny brandförsäkring 1804

Drygt tjugo år senare gjordes en ny beskrivning som omfattar flera hus och ger en bild av en anse- nlig egendom med relativt stor textiltillverkning. I huvudbyggnaden tycks ingenting vara förändrat men eftersom beskrivningen är mer utförlig än den förra nämns i flera av rummen inredningar med fönster- och bröstpaneler. Rummen på den förnäm- a våning 1 trappa har dessutom pardörrar. Inom fastigheten beskrivs också ett anse- nligt antal andra

EN TROLIGEN URSPRUNGLIG TAKKUPA GER LJUS ÅT ETT AV RUMMEN PÅ NEDRE VINDEN. FOTO J. MALMBERG.

KAKELUGNEN FRÅN 1700-TALET PÅ BOTTENVÅNINGEN ÄR PRYDD MED ETT INTRESSANT MÖNSTER AV LAGERGIRLANGER SOM TYCKS LÖPA GENOM ILLUSORISKA ÖPPNINGAR I KAKLET. FOTO J. MALMBERG.

byggnader som ett timrat magasin, en timrad bagarstuga, latriner, flera hus för textilfärgning, iskällare, ett "holländskt" torkhus, en hästdragen mangel, ladugård, själva kattuntryckeriet med flera byggnader. Till gården hörde också två lusthus och den gamla mangårdsbyggnaden, som här uppges vara timrad, med två våningar och två små, utskjutande flyglar.

Många rivningar och förändringar

Under de följande hundra åren kan förändringar följas i brandförsäkringarna, framför allt rivningar men även en del förbättringar på byggnaderna. Huvudbyggnaden tycks dock inte ha förändrats mycket under tiden. På 1920-talet fanns här fortfarande både den äldre mangårdsbyggnaden och den nyare tillsammans med en ladugård, ett lusthus och några

övriga byggnader. I dag återstår endast boningshuset från 1781.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Lilla Blecktornet ger med sitt nuvarande utseende en bra bild av 1700-talets byggnad. Det nästan kvadratiska huset är två våningar högt med putsad fasad och markerade hörn, fönster i murlivet och brutet, delvis valmat plåttak. Nedre vinden är inredd och har fönster på husets kortsidor. På taket finns ursprungliga takkupor, de flesta runda. Entréns putsade omfattning med pilastrar och pardörr är av 1700-talstyp. De flesta fönster är utbytta på senare tid, men det finns också några äldre med beslag av 1700-talstyp.

Interiör

Byggnaden har genomgått vissa förändringar framför allt under 1900-talet då den användes för olika omsorgsbehov. Trots det går den ursprungliga planlösningen fortfarande att avläsa, även om många nya mellanväggar har uppförts. Här finns också en stor del äldre inredningsdetaljer som förstugans och trappans kalkstensgolv, putsade taklister, dörrar och

snickerier som bröst- och smygpaneler samt räcken och handledare i trappa. På bottenvåningen står en praktfull, flat kakelugn från 1700-talet och på våning 1 trappa finns ett stort, väggfast skåp av 1700-talstyp.

Fastigheten är i dag betydligt mindre än tidigare. Innanför det låga spjälstaketet av trä finns buskar och några äldre träd, och i den omgivande parken utanför staketet finns fortfarande rester av en allé.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.